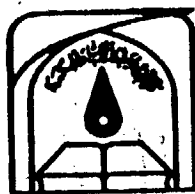
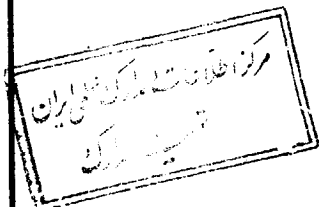

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۳۸۰ / ۲ / ۳۰

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی

تحلیل جرم نشر اکاذیب

علی محمد روشنی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد جعفر حبیب‌زاده

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ایرج گلدوزیان

شهریور ۱۳۷۹

۳۹۵۷۸

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم / آقای : علی محمد روشنی

تحت عنوان : تحلیل جرم نشر اکاذیب

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند .

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
-------------------	--------------------	-----------	-------

۱ - استاد راهنما

دکتر محمد جعفر حبیب زاده

دانشیار

۲ - استاد مشاور

دکتر ایرج گلدوزیان

استاد

۳ - نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

دکتر محمد جعفر حبیب زاده

دانشیار

۴ - استاد منتحن

حجت الاسلام سید علی اصغر موسوی رکنی

استادیار

۵ - استاد منتحن

حجت الاسلام محسن رهامی

استادیار

013402

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم/ آقای

تحت عنوان

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضاء هیئت داوران

۱- استاد راهنما

۲- استاد مشاور

۳- استاد ناظر

۴- استاد ناظر

۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

(نمونه شماره ۱) مخصوص کارشناسی ارشد

تقدیم:

تقدیم به همسر مهربان و فداکارم که در طول تحصیل در مقطع
کارشناسی ارشد و بویژه هنگام تدوین این پایان‌نامه با صبر و
بردباری اینجانب را یاری و مشکلات تحصیل را بر من هموار کردند و
بدون همکاری ایشان نوشتن این پایان‌نامه مشکل می‌نمود.

تشکر و قدردانی

از استاد ارجمند جناب دکتر محمدجعفر حبیبزاده که در دوران تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد افتخار شاگردی ایشان را داشته زحمت راهنمایی این پایان نامه را تقبل فرمودند و نیز از استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر ایرج گلدوزیان که با مشاورات سازنده خویش موجبات پربارتر شدن این تحقیق را فراهم آوردند بسیار متشکرم و برای آنان آرزوی سلامتی و توفیق در همه مراحل زندگی را دارم.

چکیده

موضوع این پایان نامه تحلیل جرم نشر اکاذیب است. تفاسیر متعددی از این جرم بوسیله محاکم صورت گرفته و تعریف مشخص در متون قانونی از آن نشده است و صرفاً به ذکر مصادیق و وسایل انجام رفتار مجرمانه آن اشاره شده است. در این تحقیق یک تعریف منطقی از جرم نشر اکاذیب و وسایل ارتکاب آن بعمل آمده است.

وسایل ارتکاب باید کتبی باشد. این جرم یک جرم مطلق است. مقصود از ارتکاب آن تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی یا اضرار به غیر است. این جرم به سوءنیت خاص نیاز دارد و دارای جنبه خصوصی است. این پایان نامه در یک مقدمه و دو فصل ارائه می شود.

کلیدواژه‌ها:

قصد، تشویش، تشویش اذهان عمومی، اضرار، اکاذیب، نشر.

نشانه‌های اختصاری

- ۱- ق. آ. د. ک: قانون آئین دادرسی کیفری.
- ۲- ق. ا. ج. ا: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸ و اصلاحات بعدی آن.
- ۳- ق. م. ع.: قانون مجازات عمومی مصوب سال ۱۳۵۴ و اصلاحات بعدی آن.
- ۴- ق. م. ا.: قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰ و ۱۳۷۵.
- ۵- ق. ت.: قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۲.
- ۶- ق. م. م.: قانون مسئولیت مدنی مصوب سال ۱۳۳۹.
- ۷- ق. آ. د. م.: قانون آئین دادرسی مدنی.
- ۸- ق. آ. د. د. ع.: قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری.
- ۹- ص: صفحه
- ۱۰- س: سال
- ۱۱- ج: جلد
- ۱۲- ش: شماره
- ۱۳- م: میلادی
- ۱۴- ه. ق: هجری قمری

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
.....مقدمه	۱
.....فصل اول: تعریف و ارکان تشکیل دهنده جرم	۴
.....۱-۱- تعریف	۴
.....۱-۱-۱- واژه‌شناسی:.....	۴
.....۱-۱-۲- تعریف اصطلاحی	۵
.....۲-۱- سابقه تاریخی	۶
.....۱-۲-۱- تصویب ماده ۲۷۹ قانون مجازات عرفی	۷
.....۲-۲-۱- تصویب ماده ۲۶۹ ق.م.ع.	۸
.....۳-۲-۱- تصویب ماده ۲۶۹ ب مکرر ق.م.ع.	۹
.....۴-۲-۱- ماده ۴۱ ا.ق.ت.	۱۰
.....۵-۲-۱- ماده ۲۹۸ ق.م.ا.	۱۱
.....۳-۱- مقایسه نشر اکاذیب با عناوین مشابه	۱۲
.....۱-۳-۱- نشر اکاذیب و قذف	۱۲
.....۱-۳-۱-۱- وجوه اختلاف	۱۲
.....۲-۳-۱-۲- وجوه اشتراک:	۱۴
.....۲-۳-۱-۲- نشر اکاذیب و افتراء	۱۵
.....۱-۲-۳-۱- وجوه اختلاف:	۱۵
.....۲-۲-۳-۱- وجوه اشتراک	۱۶
.....۴-۱- ارکان تشکیل دهنده بزه نشر اکاذیب:	۱۷
.....۱-۴-۱- رکن قانونی:	۱۷
.....۱-۴-۱-۱- مستندات فقهی:	۱۸
.....۱-۴-۱-۱-۱- کتاب:	۱۸
.....۲-۴-۱-۱-۱- سنت:	۲۱
.....۳-۴-۱-۱-۱- عقل:	۲۳

۲۴	 ۴-۱-۱-۴-۱-۴-۱ اجماع:
۲۵	 ۴-۱-۲-۱-۴-۱-۲-۱ مستندات قانونی:
۲۵	 ۴-۱-۲-۱-۴-۱-۲-۱ قانون مجازات اسلامی:
۲۶	 ۴-۱-۲-۲-۲-۲-۲ قوانین متفرقه:
۲۶	 ۴-۱-۲-۴-۲-۲-۴-۱ رکن مادی:
۲۷	 ۴-۱-۲-۴-۱-۲-۴-۱ رفتار مجرمانه:
۲۷	 ۴-۱-۲-۴-۱-۱-۱-۱ اظهارات کذب:
۲۸	 ۴-۱-۲-۴-۱-۲-۱-۲-۴-۱ اسناد عمل خلاف واقع به غیر
۲۹	 ۴-۱-۲-۴-۱-۲-۲-۴-۱ امکان اثبات صحت مورد اسناد:
۳۰	 ۴-۱-۲-۴-۱-۳-۲-۴-۱ موضوع جرم
۳۰	 ۴-۱-۲-۴-۱-۴-۲-۴-۱ وسایل ارتکاب جرم:
۳۱	 ۴-۱-۲-۴-۱-۴-۲-۴-۱ مصادیق وسایل کتبی
۳۱	 ۴-۱-۲-۴-۱-۱-۱-۴-۲-۴-۱ نامه:
۳۱	 ۴-۱-۲-۴-۱-۲-۱-۴-۲-۴-۱ عرایض یا شکوائیه:
۳۱	 ۴-۱-۲-۴-۱-۳-۱-۴-۲-۴-۱ گزارش:
۳۲	 ۴-۱-۲-۴-۱-۴-۱-۴-۲-۴-۱ توزیع اوراق چاپی و خطی:
۳۲	 ۴-۱-۲-۴-۱-۲-۴-۲-۴-۱ خصوصیات وسیله:
۳۲	 ۴-۱-۲-۴-۱-۱-۲-۴-۲-۴-۱ موضوعیت وسایل کتبی اسناد و اشاعه:
۳۴	 ۴-۱-۲-۴-۱-۲-۲-۴-۲-۴-۱ خلاف واقع بودن:
۳۴	 ۴-۱-۲-۴-۱-۵-۲-۴-۱ نتیجه مجرمانه:
۳۶	 ۴-۱-۲-۴-۱-۶-۲-۴-۱ شخصیت طرفین جرم
۳۶	 ۴-۱-۲-۴-۱-۱-۶-۲-۴-۱ شخصیت بزهکار
۳۷	 ۴-۱-۲-۴-۱-۲-۶-۲-۴-۱ شخصیت بزه دیده
۳۷	 ۴-۱-۳-۴-۱-۳-۴-۱ رکن معنوی:
۳۸	 ۴-۱-۳-۴-۱-۱-۳-۴-۱ سؤنیت عام:
۳۸	 ۴-۱-۳-۴-۱-۲-۳-۴-۱ سوء نیت خاص:
۳۸	 ۴-۱-۳-۴-۱-۱-۲-۳-۴-۱ قصد اضرار به غیر:
۳۹	 ۴-۱-۳-۴-۱-۲-۲-۳-۴-۱ قصد تشویش اذهان عمومی:

۳۹	۱-۴-۳-۲-۳-قصد تشویش اذهان مقامات رسمی:.....
۳۹	۱-۴-۳-۳-انگیزه:.....
۴۰	۱-۴-۳-۴-علم به کذب بودن مورد اظهارات یا اسناد اعمال خلاف واقع.....
۴۲	فصل دوم: آثار نشر اکاذیب و مسائل مربوط به امور شکلی
۴۲	۲-۱-۱-۱-اثر کیفری:.....
۴۳	۲-۱-۱-۱-۱-اثر تعقیب:.....
۴۳	۲-۱-۱-۱-۱-۱-تعلیق موقت دارندگان پایه‌های قضائی:.....
۴۳	۲-۱-۱-۱-۱-۲-تعلیق موقت وکلای دادگستری:.....
۴۳	۲-۱-۱-۱-۲-۳-توقیف آلات و وسایل ارتکاب جرم:.....
۴۴	۲-۱-۱-۱-۴-بازداشت موقت متهمین مشمول بند «د» ماده ۳۲ ق.آ.د.د.ع:.....
۴۵	۲-۱-۱-۲-اثر محکومیت:.....
۴۵	۲-۱-۲-۱-۱-۲-مجازات مرتکب:.....
۴۶	۲-۱-۲-۱-۱-۲-۱-مجازات اصلی:.....
۴۶	۲-۱-۲-۱-۱-۲-۲-مجازات تبعی و تکمیلی مرتکب:.....
۴۶	۲-۱-۲-۱-۱-۲-۱-۲-مجازات تبعی:.....
۴۸	۲-۱-۲-۱-۲-۲-۱-۲-مجازات تکمیلی:.....
۴۹	۲-۱-۲-۱-۲-۳-ایجاد سابقه و ممنوعیت‌های متفرقه ناشی از آن:.....
۴۹	۲-۱-۲-۱-۳-۱-محروریت از تعلیق مجازات:.....
۴۹	۲-۱-۲-۱-۳-۲-محروریت از اعطاء آزادی مشروط:.....
۵۰	۲-۱-۲-۱-۳-۳-ممنوعیت از سرپرستی اطفال بدون سرپرست:.....
۵۱	۲-۱-۲-۲-۱-۲-اعاده حیثیت:.....
۵۲	۲-۱-۲-۳-۱-۲-تعدد و تکرار در نشر اکاذیب:.....
۵۲	۲-۱-۲-۳-۱-۲-۱-تعدد جرم:.....
۵۴	۲-۱-۲-۳-۲-۲-تکرار جرم:.....
۵۴	۲-۱-۲-۴-۱-۲-مجازات شروع به جرم نشر اکاذیب:.....
۵۵	۲-۱-۲-۵-۱-۲-مجازات همکاران:.....
۵۶	۲-۱-۲-۵-۱-۲-مجازات شرکاء:.....

۵۷	۲-۱-۱-۱-۲-۵-۲- مجازات معاونین:
۵۹	۲-۱-۲- اثر مدنی:
۶۰	۲-۱-۲-۱-: ضرر و زیان مادی:
۶۰	۲-۱-۲-۲- ضرر و زیان معنوی:
۶۲	۲-۲- مقررات مربوط به امور شکلی:
۶۲	۲-۱-۲- ماهیت جرم نشر اکاذیب:
۶۲	۲-۱-۱-۲- خصوصی بودن:
۶۴	۲-۱-۲-۲- عمومی بودن:
۶۶	۲-۲-۲- دادگاه صالح:
۶۶	۲-۲-۱- صلاحیت ذاتی:
۶۶	۲-۲-۲-۲- صلاحیت محلی:
۶۸	۲-۲-۳- مرجع صالح تجدید نظر:
۶۹	۲-۳-۲- دلیل در نشر اکاذیب:
۷۱	«نتیجه»:
۷۳	پیشنهاد:
۷۴	چکیده انگلیسی:
۷۵	منابع و مآخذ:
۸۱	منابع عربی:

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و نیازهای گوناگون وی فقط از طریق زندگی گروهی برآورده می‌شود و به تعبیر فلاسفه انسان موجودی مدنی بالطبع است. بدین سبب به ناچار از بدو خلقت، زندگی خویش را با تشکیل اجتماعاتی چون خانواده، قبیله، و کلان شروع کرده است.

در این اجتماعات از جمله مسائل مهمی که آدمی با آن روبرو بوده، تخطی از مقررات اجتماعی حاکم بر جامعه بوده است که معمولاً با تضييع حقوق دیگران ملازمه دارد. از آنجا که وضع بعضی از این قوانین و اجرای آنها نسبت به بعضی دیگر برای انتظام جامعه از اهمیت بیشتری برخوردار است، لذا قانونگذار برای نقض کنندگان آنها علاوه بر ضمانت اجرای مدنی ضمانت اجرای کیفری را نیز پیش‌بینی کرده است. ضمانت اجرائی کیفری در مورد کسانی اعمال می‌شود که بالغ، عاقل، و حین انجام رکن مادی از عنصر روانی لازم برخوردار هستند؛ البته در گذشته بخلاف قاعده فوق صرفاً انجام رکن مادی جرم را برای اعمال ضمانت اجراهای کیفری که امروزه مجازات نامیده می‌شوند کافی می‌دانستند و اینکه عمل از چه کسی (با چه وضعیت روحی) یا چه چیزی سر می‌زد، مورد توجه نبود از این رو با مطالعه جوامع باستانی ملاحظه می‌گردد؛ دیوانگان، اجسام و حیوانات به جرم نقض قوانین مورد مجازات قرار گرفته‌اند.^۱

در یک دسته‌بندی کلی این قوانین به اعتبار موضوع آنها به جرائم علیه اموال و جرائم علیه اشخاص تقسیم می‌شوند. جرائم علیه اشخاص خود بر دو گونه‌اند:

الف - جرائم علیه تمامیت جسمانی

ب - جرائم علیه شخصیت و حیثیت معنوی

۱- جلیل امیدی، جزوه درس تاریخ تحولات کیفری عدالت جزائی در گذر تاریخ ایران دانشگاه تربیت مدرس، س ۷۸، ص ۱۶ - مصطفی الموجی القانون الجنائی العام، بیروت، مؤسسه التوفل، س ۱۹۹۸، ص ۹۷.

جرم نشر اکاذیب که موضوع پایان‌نامه حاضر است عبارتست از: «اشاعه یا اسناد کتبی هر نوع کذب یا عمل خلاف واقع به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی». این جرم از جمله جرائم علیه حیثیت معنوی افراد است و از آنجا که موجودیت معنوی انسان در روابط اجتماعی از اهمیت خاصی برخوردار است؛ به تبع آن مهمترین موازین، مقرراتی است که هدف از وضع آنها دفاع از موجودیت معنوی انسان است. از این رو بررسی جرم مذکور اهمیت ویژه‌ای دارد. اصولاً در نظام حقوقی که برگرفته از نظام حقوق اسلام است، شخصیت و حیثیت معنوی افراد از تمامیت جسمانی آنها مهتر است. این امر از آنجا ناشی می‌شود که بعد جسمانی انسان از خاک سرشته شده است و بعد معنوی او بنا به تعبیر قرآن برگرفته از روح الهی است.^۱

لذا جرائمی که علیه این بعد از شخصیت انسان واقع می‌شوند باید با دقت و اهمیت بیشتری مورد بررسی قرار گیرند تا از این طریق با انجام اقدامات نامناسب تحت عنوان مجازات، خود بعنوان مبنایی برای خوار و خفیف کردن شخصیت معنوی متهمین قرار نگیرند. ما برآنیم که در جریان تحریر آن به سئوالات ذیل پاسخ دهیم:

۱- آیا جرم نشر اکاذیب مقید است یا مطلق؟

۲- برای جرم نشر اکاذیب وجود مؤنث خاص لازم است یا خیر؟

۳- این جرم از جمله جرائم خصوصی است یا واجد جنبه عمومی است؟

با وجود سابقه طولانی تصویب جرم مذکور در قوانین متعدد با انجام تحقیقات و بررسی کتابخانه‌های تخصصی دانشکده حقوق مشاهده گردید که تحقیق جامعی در رابطه با ارکان و شرایط تحقق جرم مذکور صورت نگرفته است. از این رو به لحاظ تعقیب افراد خصوصاً متصدیان جرایم متعدد به اتهام نشر اکاذیب ضرورت تشریح جرم مذکور و زدودن ابهام از جهات و جوانب آن ضروری است. «لذا تحلیل این جرم با هدف اشراف خواننده نسبت به حدود شمول جرم، و تمیز آن از سایر مفاهیم جزایی مشابه و شناخت دقیق آن، بعنوان موضوع پایان‌نامه حاضر انتخاب شده است.

۱- آیه ۲۹ سوره حجر می‌فرماید: «وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي...».

فصل اول: تعریف و ارکان تشکیل دهنده جرم

۱-۱- تعریف

برای تبیین دامنه شمول هر جرم و تمیز آن از سایر جرائم، ارائه یک تعریف جامع و کامل ضرورت دارد؛ این امر در مورد نشر اکاذیب از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا عناوین کیفری مشابهی وجود دارد که لازمه تمیز آنها از جرم مورد نظر، ارائه تعریفی توأم با دقت و ظرافت است. بلحاظ این مشابهت هرگونه مسامحه در تعریف ما را در توصیف قضایی اعمال مجرمانه و تطبیق عناوین کیفری بر مصادیق آن، دچار گمراهی خواهد کرد.

۱-۱-۱- واژه‌شناسی:

عنوان جرم مورد نظر، (نشر اکاذیب) مرکب از دو لفظ «نشر» و «اکاذیب» است. کلمه «نشر» با فتح (ن) و سکون (ش) و (ر) را پهن کردن، پراکنده ساختن خبر، معنی کرده‌اند.^۱ هم چنین «نشر» به معنی «گسترده‌گی، انتشار گیاه خشکی که دگر باره سبز شده، پراکنده و فاش کردن خبر، آشکار کردن خبر، باز کردن و سبط و گسترش دادن، باز کردن نامه» آمده است.^۲ اکاذیب جمع اکذوبه به معنی سخنان دروغ و بی‌اساس است.^۳ لذا معنی تحت‌اللفظی نشر اکاذیب، پراکنده کردن، انتشار و آشکار کردن اخبار دروغ است.

۱- حسن عمید، فرهنگ عمید، چاپ اول، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۳، ص ۱۱۱۶.

۲- علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۴۷، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۸، صص ۵۱۴ و ۵۱۵.

۳- خلیل جرج، فرهنگ لاروس، ج اول، ترجمه سید محمد طیبیان، چاپ نهم، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۷، ص ۲۸۸.

فصل اول:

تعریف و ارکان تشکیل دهنده

جرم

۱-۱-۲- تعریف اصطلاحی

جرم نشر اکاذیب از جمله جرائم علیه شخصیت معنوی افراد است. نتیجه و ضرر حاصل از اینگونه جرائم به خلاف جرائم علیه تمامیت جسمانی، بدنی نبوده بلکه متوجه شخصیت معنوی و روحی افراد است. جرائم علیه شخصیت معنوی افراد خود به دو گروه عمده تقسیم می‌گردند:

گروه اول: شامل جرائمی می‌شود که در ارتکاب آنها نوعی زور و اجبار بکار می‌رود مانند جرائم علیه آزادی اشخاص از جمله هتک حرمت منازل غیر، اخذ مال به عنف، نبش قبر و...
گروه دوم: شامل جرائمی می‌شود که مستلزم جبر و عنف مادی نیست و ارتکاب آنها بوسیله نوشتار یا گفتار و کردار محقق می‌شود مانند: تهدید، مزاحمت افتراء، توهین، هتک شرافت و اشاعه سر. مانند بسیاری از جرائم دیگر، قانون مجازات اسلامی تعریفی از نشر اکاذیب ارائه نکرده است و به ذکر مصادیق آن اکتفاء کرده است.

در فرهنگهای حقوقی نشر اکاذیب را چنین تعریف کرده‌اند: «انتشار و اشاعه با سوء نیت اخبار دروغ و وقایع خلاف واقع»^۱

ایرادات:

نظر به اینکه تعریف جرم باید همسو با عناصر و ارکان و نیز اجزای اضافی آن باشد؛ لذا تعریف مذکور که در آن به طرق وقوع جرم و نیت مرتکب اشاره نشده است؛ آنچنان عام است که شامل هرگونه دروغ‌پردازی با هرگونه وسیله‌ای می‌شود.
 از طرفی قانونگذار در تمام مراحل قانونگذاری قسمتی از نشر اکاذیب را بصورت «نسبت دادن عمل خلاف حقیقت به غیر» مقرر کرده است که تعریف مذکور این شق از جرم نشر اکاذیب را در بر نمی‌گیرد. لذا تعریف مذکور جامع و مانع نیست. در تعریفی کاملتر که متضمن قیود مورد نظر باشد؛ می‌توان این جرم را چنین تعریف کرد:

۱- محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، تهران، بنیاد راستاد، ۱۳۶۳، ص ۷۱۴.

«نشر اکاذیب عبارتست از اشاعه یا اسناد کتبی هر نوع کذب یا عمل خلاف حقیقت بقصد اضرار به غیر، یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی.»

با مقایسه تعریف اصطلاحی این جرم با معنی لغوی آن نتیجه می‌گیریم که معنی اصطلاحی آن از معنی لغوی دور نیست. زیرا فاش کردن اخبار دروغ و شایع کردن خبرهای خلاف واقعیت نیز از جمله امور تشکیل دهنده معنی اصطلاحی است.^۱

۱-۲- سابقه تاریخی

از نظر سابقه تاریخی بین جرائم و موضوعات آنها ملازمه وجود دارد. و موضوع جرم و حرمت آن مقدم بر جرمی است که علیه آن واقع می‌شود. زیرا هنگامی یک رفتار، مجرمانه محسوب می‌گردد که علیه موضوعی واقع شود که جامعه قبلاً آنرا محترم و تعرض به آنرا ممنوع بداند. از آنجا که موضوع جرم نشر اکاذیب حیثیت و شخصیت معنوی اشخاص است، و در طول تاریخ این بعد از وجود انسان همواره مورد احترام بوده است لذا جرم نشر اکاذیب دارای سابقه‌ای طولانی است. ذیلاً به پاره‌ای از شواهد تاریخی که نشان دهنده مذموم بودن دروغ‌گویی و اشاعه اکاذیب و منع تعرض به شخصیت معنوی اشخاص است اشاره می‌کنیم.

در سنگ نوشته حمورابی به جرائمی با ضمانت اجراهای شدید بر می‌خوریم که جرم انگاری آنها ناشی از اسناد عمل خلاف واقع به غیر است. مانند مجازات داغ کردن پیشانی که بر اساس ماده ۱۲۷ قانون حمورابی در مورد کسانی اعمال می‌شد که به راهبه یا زن دیگر نسبت زنا می‌دادند و از عهده اثبات بر نمی‌آمدند.^۲ در ایران باستان مرتکبین جرائم علیه شخصیت معنوی افراد بشدت مجازات می‌گردیدند. در ایران باستان از آنجا که پایه تعالیم زرتشت بر گفتار نیک، پندار نیک و کردار نیک استوار بوده است؛ لازمه نیک بودن گفتار دوری از غیبت و تهمت ناروا و کذب و اسناد عمل خلاف واقع به غیر است. لذا این تعالیم به نوعی منع نشر اکاذیب محسوب می‌گردد.

۱- آنچنانکه در سابقه تاریخی خواهیم دید این مراحل، شامل تصویب ماده ۲۷۹ قانون مجازات عرفی، تصویب ماده ۳۶۹ ق.م.ع. تصویب ماده ۲۶۹ مکرر ق.م.ع. تصویب ماده ۱۴۱ ا.ق.ت. و بالاخره تصویب ماده ۹۸ ق.م.ا. است.

۲- محمد آشوری، عدالت کیفری از دیدگاه حمورابی، نشر به مؤسسه حقوق تطبیقی، شماره ۷، تهران، ۱۳۵۹، ص ۳۳.

آرزوی زرتشت در کتاب دینکرد، بخشش، راستی و درستی است و می‌گوید کوشش من و کار من راستی و درستی است. آرزویی که من می‌خواهم برآورده شود، انتشار راستی و درستی است.^۱ در باب ۲۳ آیه اول از کتاب آسمانی تورات در مورد نهی از دروغگویی و اشاعه اکاذیب آمده است: «شایعه بی‌اساس انتشارنده، با ظلم همدست مشو، (تا برای او) شاهد دروغین باشی».

در دین اسلام نیز آنچنانکه در مبحث رکن قانونی خواهیم دید در منابع چهارگانه فقهی منع تعرض به شخصیت معنوی اشخاص و پرهیز از دروغگویی شدیداً مورد تأکید قرار گرفته است. لذا جرم نشر اکاذیب، نسبت دادن اعمال خلاف واقع به غیر و دروغ‌پردازی همواره در بین ملل و ادیان مختلف به عنوان امری مطرود و مذموم و حتی قابل مجازات در طول تاریخ مد نظر بوده است.

قوانین مدون تحت تأثیر این ممنوعیت عرفی - مذهبی، همواره متضمن موادی بوده است که ناظر به این جرم بوده است. پیش‌بینی این جرم در ادوار مختلف قانونگذاری باعث فراز و نشیبهایی شده که تغییرات زیادی را در ارکان و شرایط آن بوجود آورده است. ذیلاً این تغییرات و دگرگونیها که بر شرایط تحقق بزه تأثیر نهاده است تشریح می‌گردد:

۱-۲-۱- تصویب ماده ۲۷۹ قانون مجازات عرفی

قانون‌گذار ایران بدون بیان صریح جرم نشر اکاذیب، جرم افتراء را برای اولین بار با شرایط خاصی در ماده ۲۷۹ قانون مجازات عرفی در سال ۱۳۳۵ ه.ق. پیش‌بینی کرده بود. در ماده مذکور آمده بود: «هر کس در باره یک یا چند نفر بهتان و نسبت افترائی کتباً به مأمورین نظمیه یا عدلیه یا سایر ادارات دولتی برساند محکوم به حبس تأدیبی... خواهد شد».

بطوریکه ملاحظه می‌شود، براساس ماده مذکور شرط تحقق افتراء و بهتان آن بود که اولاً آنچه که به بزه دیده نسبت داده می‌شود به مأمورین دولت منعکس شود. ثانیاً لازم بوده است که انعکاس اخبار متضمن افتراء و بهتان به مأمورین به نحو کتبی صورت گیرد از این جهت جرم موضوع ماده

۱- علی‌اصغر شریف، اشاعه اکاذیب، مجموعه حقوقی، س ۴، ش ۳۵، ص ۱۰۹۳.

۲۷۹ قانون مجازات عرفی به جرم بلاغ کاذب در حقوق مصر شباهت داشت زیرا شرط تحقق بزه بلاغ کاذب نیز رساندن امر اسنادی به مأمورین دولت است.^۱

لازم به ذکر است که مفاد این ماده هم در برگیرنده افتراء است و هم نشر اکاذیب زیرا بهتان را دروغ بستن به دیگری، نسبت دروغ بستن به دیگری، غیبت کردن و... زبان را به فحش و دروغ گردانیدن^۲ معنی کرده‌اند. و این معانی با مفهوم اصطلاحی نشر اکاذیب که در بخش معنی اصطلاحی بیان کردیم یعنی نسبت دادن عمل خلاف حقیقت به غیر مذکور در مواد ۶۹۸ ق.م.ا. و ۲۶۹ ب مکرر ق.م.ع. مترادف است.

۱-۲-۲- تصویب ماده ۲۶۹ ق.م.ع.

در سال ۱۳۰۴ هـ ش ماده ۲۶۹ ق.م.ع. به تصویب رسید که در واقع جایگزین ماده ۲۷۹ قانون مجازات عرفی بود. ماده مذکور بیان میداشت «هر کس بوسیله اوراق چاپی یا خطی یا بوسیله انتشار اعلان یا اوراق مزبور یا بوسیله نطق در مجامع به یک یا چند نفر امری را صریحاً نسبت دهد که مطابق قانون مجازات آن امر جنحه یا جنایت محسوب شود؛ مفتری محسوب خواهد شد، مشروط به اینکه نتواند صحت آن اسناد را ثابت کند».

این ماده با ماده ۲۷۹ قانون مجازات عرفی واجد اختلافات زیر بود:

اولاً: این ماده صرفاً ناظر به جرم افتراء است زیرا طبق آن فقط اسناد عملی را که مطابق قانون مجازات آن جنحه یا جنایت محسوب شود جرم دانسته است بود.

ثانیاً: طبق ماده ۲۶۹ قانون مجازات عمومی، مجازات مرتکب منوط به آن بود که نتواند صحت آنچه را که به بزه دیده نسبت داده بود؛ ثابت کند در حالیکه ماده ۲۷۹ قانون مجازات عرفی فاقد این قید بود.

۱- حقوقدانان مصری در تعریف بلاغ کاذب بیان داشته‌اند: «تعمد اخبار احدی السلطات العامة کذباً ما يتضمن اسناد فعل معاتب علیه الى شخص معین بنیة الاضرار» یعنی رساندن عمدی اخبار کذب به یکی از مأمورین عمومی بصورتیکه متضمن اسناد فعل مجرمانه به شخص معین به نیت اضرار به او باشد. (رئوف عبید جرائم الاعتداء علی الاشخاص و الاموال، مصر، دار الجیل، ص ۲۶۲).

۲- خلیل جر، پیشین، ص ۴۹۱، حسن عمید، پیشین، ص ۳۹۲، علی اکبر دهخدا، پیشین، ج ۱۱، ص ۴۱۰.